

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ถ้าในอดีตลิเกวิกต่างๆ และหนังกลางแปลงคือ มหรสพที่เข้าถึงชาวบ้านมากที่สุด มาในยุคนี้ โทรทัศน์ก็เป็นฉากเช่นเดียวกัน คนไทยวันนี้รู้จักโทรทัศน์ เคยเห็นโทรทัศน์ และได้ดูรายการจากโทรทัศน์กันทั้งนั้นไม่ว่าจะเป็นลักษณะของการดูเพื่อตอบสนองด้านความบันเทิง หรือความรู้ก็ตาม สื่อโทรทัศน์สามารถถ่ายทอดทั้งภาพ และเสียงออกมาได้อย่างสมบูรณ์ชัดเจนที่สุดจากในบรรดาสื่อทั้งหมดของโลกวันนี้

ปรากฏการณ์ดังกล่าวที่เกิดขึ้นแสดงให้เห็นว่า “สื่อโทรทัศน์” ได้กลายเป็นปัจจัยที่สร้างความบันเทิงให้แก่ประชาชนได้สูงสุด รายการโทรทัศน์จึงเกิดขึ้นมากมาย โดยเฉพาะรายการประเภทละคร เกมโชว์ และมิวสิกวิดีโอต่างๆ จากภาพรวมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงว่าในความเป็นจริงแล้ว การผลิตรายการโทรทัศน์คือเรื่องของธุรกิจด้วยนั่นเอง ผู้ผลิตรายการส่วนใหญ่ก็มุ่งหวังให้รายการที่ป้อนสู่ตลาดนั้นมีผู้อุปถัมภ์รายการอย่างต่อเนื่อง เพราะย่อหมายถึงกำไรของเม็ดเงินที่ตามมา เจ้าของสินค้า (SPONSOR) เองก็ต้องการจะใช้ “สื่อ” นี้ เป็นตัวกลางที่จะช่วยให้สินค้าของตนแพร่กระจายให้ประชาชนรู้จักมากที่สุด จึงไม่น่าแปลกใจที่เรามักจะพบว่าผู้ผลิตรายการจะมุ่งไปผลิตรายการที่สอดคล้องกับสินค้าที่อยู่ในความรับผิดชอบของผู้อุปถัมภ์รายการเป็นหลัก แทนที่จะผลิตรายการที่เน้นคุณภาพ และสร้างสรรค์ผลงานโดยมุ่งถึงผลประโยชน์ที่ประชาชนควรจะได้รับให้มากกว่านี้

รายการประเภทสารคดี หรือรายการที่มุ่งเน้นเนื้อหาเพื่อสาระความรู้เป็นสำคัญจึงเป็นรายการโทรทัศน์ที่ต้องต่อสู้และพยายามอย่างยิ่งยวดในการทวนกระแสความต้องการของผู้อุปถัมภ์รายการในวันนี้ ด้วยความที่ “สารคดี” เป็นรายการที่ให้ความรู้มากกว่าความบันเทิง บำรุงสมอง มากกว่าบำเรออารมณ์นั่นเอง ผู้ชมจะได้รรถรสที่เป็นความจริงของเหตุการณ์ มากกว่าสีสันและความสนุกสนานของเรื่องราวตามสถานการณ์ (PLOT) เรื่องต่างๆ ที่สร้างขึ้นมามากหลายรูปแบบในรายการบันเทิง ไม่ว่าจะเป็น ละคร มิวสิกวิดีโอ เกมโชว์ต่างๆ เหตุนี้ผู้อุปถัมภ์รายการส่วนใหญ่จึงขาดความมั่นใจว่า เมื่อลงทุนไปแล้วจะคุ้มหรือไม่ สู้สนับสนุนรายการบันเทิงที่ผู้ชมหมุมากนิยมอยู่แล้วจะดีกว่า

แต่อย่างไรก็ดีจากการศึกษาของ ซาลิสตา มากแ่นทอง (2538: 1-3) พบว่าในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในทางที่ดีนั้นคือ การปรับปรุงผังรายการของสถานีโทรทัศน์ในช่วง 2-3 ที่ผ่านมา โดยมีการจัดสรรเวลาให้รายการประเภทสาระความรู้มากขึ้น ทั้งรายการความรู้ รายการเพื่อการศึกษา รายการสำหรับเด็ก รายการเพื่อครอบครัว รายการสำหรับผู้หญิง และรายการสารคดีอาทิ

สถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 : รายการได้ฟ้าเมืองไทย รายการทุ่งแสงตะวัน รายการก้าวทันโลก ฯลฯ

สถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 : รายการสำนักไทย รายการโรงเรียนของหนู รายการเผชิญหน้าสิ่งแวดล้อม รายการแผ่นดินของเรา ฯลฯ

สถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 7 : รายการกระจกหกด้าน รายการบันทึกโลกสวย รายการหน้าต่างสุขภาพ ฯลฯ

สถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 9 : รายการ 60 นาที รายการรอยไทย รายการสีสันวรรณกรรม รายการภาษาสโมสร ฯลฯ

สถานีโทรทัศน์ช่อง 11 : กรมประชาสัมพันธ์ : สารคดีท.ท.ท. วิทยาศาสตร์นำรู้ระดับ 8 เทคโนโลยีเพื่อชีวิตที่ดีกว่า ฯลฯ

นับได้ว่าเป็นความพยายามอย่างหนึ่งของการปรับบทบาทสื่อมวลชนประเภทโทรทัศน์ ให้มีโอกาสรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้นซึ่งเป็นผลดีและเป็นประโยชน์ต่อผู้ชมอย่างมาก แต่เป็นที่สังเกตได้ว่าภาพลักษณ์ของผู้ชมต่อ “สื่อ” นี้ยังจดจำอยู่ในสัญลักษณ์ของความบันเทิงมากกว่าอื่นใด นั่นเป็นเพราะรายการประเภทความรู้ หรือรายการสารคดีเองส่วนใหญ่จะขาดความละเอียดอ่อนในการผลิต และสิ้นความมีชีวิตชีวา มีแต่สาระล้วนๆ ทำให้ผู้ชมเกิดความเบื่อหน่ายไม่น่าติดตาม

ลำพังรายการสารคดีทั่วไปก็ไม่นับตัวจับได้เพียงไม่กี่รายการเท่านั้นที่ผู้ชมให้ความสนใจ อาทิ โลกกลับสี ส่องโลก และ ทุ่งแสงตะวัน เป็นต้น ซึ่งโดดเด่นด้วยรูปแบบการนำเสนอ เนื้อหารายการที่สมบูรณ์ และยังถ้าเป็น รายการสารคดีเชิงข่าว ด้วยแล้ว ก็เป็นเรื่องที่น่าศึกษาอยู่ไม่น้อยว่าจะอยู่รอดได้จริงหรือไม่ ด้วยตัวชื่อก็บอกอยู่แล้วว่า จะต้องมีการเป็นแกนนำ ต้องหนักแน่น สด คงรูปแบบของความน่าเชื่อถือเป็นหลักสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรายการสารคดีเชิงข่าวที่สามารถอยู่รอดมาได้ถึง 4 ปี เช่น รายการถนนสายที่ 5

“รายการถนนสายที่ 5” คือรายการสารคดีสั้นเชิงข่าวที่ยังสามารถดำเนินการผลิตและแพร่ภาพออกอากาศได้ตั้งแต่ปี พ.ศ.2537 จนถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งย่างเข้าสู่ปีที่ 4 ด้วยรูปแบบการนำเสนอแบบเดิม และผู้ปฏิบัติมีรายการที่ไม่เปลี่ยนแปลงเช่นกัน เนื้อหาของรายการมุ่งเสนอประเด็นที่มีผลกระทบต่อสังคมและกระตุ้นจิตใจสำนึกให้ผู้ชมตื่นตัวกับปัญหาของการจราจรในกรุงเทพฯ ที่เข้าสู่ขั้นวิกฤติมาเป็นเวลา 2-3 ปีแล้ว

สาระสำคัญของรายการถนนสายที่ 5 มุ่งเน้นเนื้อหาที่ทำเพื่อประโยชน์ของประชาชน และไม่ใส่ใจความต้องการของผู้อุปถัมภ์รายการมากไปกว่าปัญหาความเดือนร้อนเกี่ยวกับจราจรที่ทุกคนในกรุงเทพมหานครต้องเผชิญอยู่ในขณะนี้ นี่คือประเด็นสำคัญที่น่าสนใจว่า ทำไมรายการยังคงดำเนินอยู่ได้ ทั้งๆ ที่ทวนกระแสของอำนาจการควบคุมและเงื่อนไขทางสังคม คือ การควบคุมของรัฐ ซึ่งผ่านทางสถานีฯ และเงื่อนไขทางบริษัทของรายการ คือ ความเป็นธุรกิจของสื่อ เช่น นโยบายของผู้สนับสนุนงาน เจ้าของเวลา และความนิยมของผู้ชม

นอกจากนี้ รายการฯ ยังได้เปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปมีส่วนร่วมในการร้องเรียน และเสนอความคิดเห็นได้อย่างเสรี ด้วยการสัมภาษณ์สด ณ เหตุการณ์จริงที่เกิดขึ้น และการนำข้อมูลส่วนใหญ่ซึ่งมาจากจดหมายร้องเรียนเป็นประเด็นหลักในการนำเสนอเนื้อหาแต่ละตอน ซึ่งมีอยู่บ่อยครั้ง ความจริงที่นำมาเผยแพร่ก็กลับนำมาซึ่งผลร้ายให้กับรายการ เช่น มีการสั่งระงับออกอากาศกลางคัน มีหมายเรียกจากข้าราชการชั้นสูงไปพบด่วน รายการถนนสายที่ 5 จึงอยู่ในสภาพที่ต้องเสี่ยงกับการฝ่าฝืนกับอำนาจของรัฐบาลตลอดเวลาเรียกได้ว่าบางครั้งก็ล้มลุกคลุกคลาน แต่ก็สามารถอยู่ได้จนอย่างเข้าสู่ปีที่ 4 จนถึงวันนี้ โดยที่ยังไม่มีรายการสารคดีสั้นเชิงข่าวทางโทรทัศน์รายการใดอยู่ได้ยืนหยัดเช่นรายการนี้

“ถนนสายที่ 5” แพร่ภาพออกอากาศเป็นประจำหลังข่าวภาคค่ำ ทางสถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 โดยใน 3 ปีแรก ออกอากาศเป็นประจำทุกวันจันทร์-วันพุธ ครั้งละ 5 นาที และในปัจจุบันได้ย้ายเวลามาเป็นหลังข่าวภาคค่ำ ทุกวันเสาร์-วันอาทิตย์ ครั้งละ 5 นาทีเช่นกัน การดำเนินรายการมีเอกลักษณ์ตรงที่เป็นรูปแบบการนำเสนอที่ตรงประเด็น ชัดเจนไม่บิดเบือนข้อมูล มุ่งแก้ปัญหาที่ชี้ข้อถูกและข้อผิดเกี่ยวกับของผู้ใช้รถ-ใช้ถนน รวมถึงการประนามหน่วยงานที่ละเลยความรับผิดชอบอย่างไม่มีการเลือกยกเว้นผู้มีอิทธิพลใดๆ ทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน

โดยรูปแบบรายการดังกล่าวจะมีพิธีกรชายคนเดียวเป็นหลักและสัญลักษณ์ของรายการฯ ที่เสมือนเป็นตัวแทนหรือปากเสียงของสื่อมวลชนที่ร้องทุกข์แทนประชาชนผู้เดือนร้อนจากปัญหาบนพื้นผิวการจราจร คุณชวลวิทย์ สุขอุดม คือพิธีกรที่ดำเนินรายการตั้งแต่ปีแรก จนถึงปัจจุบันที่เรียกได้ว่าเมื่อเห็นหน้าพิธีกรชายผู้นี้ ก็คือรายการถนนสายที่ 5 นั่นเอง

ถึงรายการฯ จะสามารถยืนหยัดอยู่ได้จนถึงวันนี้ แต่ก็เข้าใจว่าจะราบรื่นไปเสียหมด ตรงกันข้ามรายการถนนสายที่ 5 ต้องเผชิญกับอุปสรรคมากมาย มาถึงจุดนี้แล้วจึงนำศึกษาว่าความจริงแล้วรายการสารคดีสั้นเชิงข่าวรายการหนึ่งๆ นั้นกับการอยู่ให้รอดในฐานะสื่อกลางที่ใช้โทรทัศน์เป็นเวทีเปิดไปประเด็นต่างๆ แทนประชาชนผู้เดือนร้อน จะต้องนำเสนอในทิศทางใดบ้าง และมีปัจจัยอะไรที่เข้ามาเกี่ยวข้อง โดยปัจจัยเหล่านั้นส่งผลต่อการแสดงออกบทบาทของรายการระดับใดบ้าง ทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับ “รายการถนนสายที่ 5” รายการสารคดีเชิงข่าวจราจรที่รูปแบบการนำเสนอแบบสวนทางกับอำนาจของรัฐอยู่ในที่ ด้วยการใช้กรอบทฤษฎีแนวคิดต่างๆ เพื่อศึกษาถึง

ความสัมพันธ์เชิงบทบาทของแต่ละฝ่าย ทั้งสื่อมวลชน รัฐ และประชาชน ซึ่งน่าจะเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยที่เกี่ยวข้องในอนาคตได้

ปัญหานำวิจัย

1. บัณฑิตใดบ้างที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการการผลิตรายการถนนสายที่ 5
2. บัณฑิตต่างๆ มีผลต่อการแสดงออกของบทบาท และหน้าที่ของสื่อมวลชนในรายการนี้ อย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์เชิงบทบาทของบัณฑิตที่เกี่ยวข้องต่อโครงสร้างองค์กรผู้ผลิตการผลิตของรายการถนนสายที่ 5
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของบัณฑิตที่เข้ามามีผลต่อการแสดงออกซึ่งบทบาทของรายการถนนสายที่ 5

ข้อสันนิษฐานการวิจัย

1. รายการถนนสายที่ 5 ได้รับความนิยม และกล่าวขานในหมู่ผู้ชม เพราะนำเสนอเนื้อหาตรงประเด็น ที่เป็นปัญหาของชนชั้นกลางส่วนใหญ่
2. บทบาทของสื่อมวลชนในรายการนี้แสดงออกถึงการใช้อำนาจอิทธิพลอย่างเต็มที่ ด้วยรูปแบบการนำเสนอที่นำข้อมูลมาจากประชาชน และให้ประชาชนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นได้

ขอบเขตการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้ เน้นศึกษาวิเคราะห์รายการสารคดีสั้นเชิงข่าวทางโทรทัศน์ของรายการถนนสายที่ 5 เท่านั้น เฉพาะบางตอนระหว่างปี 2537-2539
2. การวิจัยครั้งนี้ เน้นศึกษาเฉพาะองค์กรผู้ผลิตเท่านั้น

นิยามศัพท์

1. สารคดีเชิงข่าว (News Documentary) คือ เรื่องที่นำเสนอเพื่อขยาย หรือเจาะลึก แสดงประเด็นที่ซ่อนเร้นของข่าวใดข่าวหนึ่ง que เลือกมานำเสนอในเวลานั้น เพื่อให้ผู้ชมได้ทราบเบื้องหลัง หรือรายละเอียดเพิ่มเติม และให้ได้รสชาติมากขึ้น สารคดีประเภทนี้เรียกได้ว่า เป็น เรื่องข้างเคียง หรือสารคดีประกอบ (Side bars) โดยที่เรื่องนั้นยังเป็นที่สนใจในหมู่ประชาชน มีลักษณะเฉพาะดังนี้

ก. ขยายความข่าว หรือเสนอเบื้องหลังข่าว

ข. ประเด็นที่หยิบยก มักเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับบุคคลโดยชี้จุดที่ไม่มีใครคาดคิด

2. ปัจจัยที่มีผลต่อโครงสร้างการผลิตรายการ คือ ปัจจัยเกื้อหนุนหรือปัจจัยอุปสรรคที่ส่ง ผลต่อการวางโครงสร้างการผลิตรายการ

3. บทบาท คือ การกระทำหรือ การแสดงออก (Performance) ของสื่อมวลชนในรายการ ถนนสายที่ 5 ฐานะสื่อกลางของการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และนำเสนอข้อเท็จจริงสู่ประชาชน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อเป็นข้อมูลที่ใช้เป็นแนวทางในการศึกษารายการประเภทเดียวกันได้

2. เพื่อก่อให้เกิดความรู้เชิงปฏิบัติต่อผู้ที่สนใจศึกษางานด้านการผลิต และปัจจัยที่มีผลต่อการ ผลิตรายการซึ่งนำไปประยุกต์ใช้สร้างสรรค์รายการสารคดีสั้นเชิงข่าวที่มีประโยชน์ต่อผู้ชมได้อย่างมีคุณ ภาพ

3. เพื่อสนับสนุนนักสื่อสารมวลชนที่ยึดในอุดมการณ์ ให้มีแรงใจผลิตรายการต่างๆ ที่มุ่ง ประโยชน์ต่อผู้ชมได้อย่างไม่ย่อท้อ